МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Галина БОНДАРЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з порушенням слуху

Виконала студентка 4 курсу, 1 групи
освітньої програми «Соціальна робота (Соціально-психологічне консультування)»
спеціальності 231 Соціальна робота
Булгачова Вероніка

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Кочубей Тетяна Дмитрівна

Умань – 2026

АНОТАЦІЯ

Булгачова Вероніка. Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з порушенням слуху. Кваліфікаційна робота першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на правах рукопису. Спеціальність 231 Соціальна робота. Умань, 2026.

У роботі досліджено особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з порушеннями слуху, визначено основні напрями, форми та методи професійної підготовки в умовах інклюзивного середовища. Проаналізовано потреби людей з порушеннями слуху в громаді, особливості комунікації з цією категорією населення та компетентності, необхідні соціальному працівникові для ефективної професійної діяльності. Особливу увагу приділено практичному досвіду діяльності Українського товариства глухих, зокрема Уманської територіальної організації, а також реалізації проєкту підтримки менторів і впровадженню підходу «Менторство в дії» як інноваційної форми соціальної роботи.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до діяльності в умовах інклюзивного суспільства, підвищення рівня соціальної інтеграції людей з порушеннями слуху та забезпечення їх соціальної підтримки, безпеки і якості життя.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з порушеннями слуху засобами впровадження інклюзивних менторських та проєктних практик.

Методи дослідження: аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел; анкетування учасників Українського товариства глухих та здобувачів вищої освіти; аналіз результатів упровадження освітньої програми підготовки менторів.

Одержані результати засвідчили ефективність упровадження освітньої програми підготовки менторів та інклюзивних практик у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Встановлено позитивний вплив програми на формування професійних компетентностей, розвиток комунікативних навичок, соціальної активності та готовності до роботи з людьми з порушеннями слуху. Обґрунтовано важливість менторських практик, проєктної діяльності та співпраці з громадськими організаціями у забезпеченні ефективної соціальної підтримки та інтеграції осіб з порушеннями слуху.

Ключові слова: соціальна робота, люди з порушеннями слуху, інклюзивне середовище, майбутні соціальні працівники, менторство, соціальна інтеграція, професійна підготовка, Українське товариство глухих.

ABSTRACT

Bulgachova Veronika. Training of Future Social Workers for Work with People with Hearing Impairments. Qualification work for obtaining the first (Bachelor's) level of higher education submitted as a manuscript. Specialty 231 Social Work. Uman, 2026.

The paper examines the peculiarities of training future social workers for work with people with hearing impairments and identifies the main directions, forms, and methods of professional training in an inclusive environment. The needs of people with hearing impairments in the community, the specific features of communication with this category of the population, and the competencies required for effective professional activity of social workers are analyzed. Special attention is paid to the practical experience of the Ukrainian Society of the Deaf, particularly the Uman territorial organization, as well as to the implementation of the mentor support project and the introduction of the "Mentorship in Action" approach as an innovative form of social work.

The relevance of the study is determined by the need to improve the professional training of future social workers for activities in an inclusive society, enhance the level of social integration of people with hearing impairments, and ensure their social support, safety, and quality of life.

The purpose of the study is the theoretical substantiation and experimental verification of the effectiveness of training future social workers for work with people with hearing impairments through the implementation of inclusive mentoring and project practices.

Research methods: analysis, systematization, comparison, and generalization of scientific sources; questionnaires for members of the Ukrainian Society of the Deaf and higher education students; analysis of the results of implementing the mentor training educational program.

The obtained results confirmed the effectiveness of implementing the mentor training educational program and inclusive practices in the process of professional training of future social workers. A positive impact of the program on the formation of professional competencies, development of communication skills, social activity, and readiness to work with people with hearing impairments was identified. The importance of mentoring practices, project activities, and cooperation with public organizations in ensuring effective social support and integration of people with hearing impairments was substantiated.

Keywords: social work, people with hearing impairments, inclusive environment, future social workers, mentoring, social integration, professional training, Ukrainian Society of the Deaf.

ЗМІСТ

ВСТУП……..5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ……..9

1.1. Потреби людей з порушенням слуху в громаді……..9

1.2. Особливості комунікації з людьми з порушенням слуху……..13

1.3. Практичний досвід діяльності Уманської територіальної організації УТОГ у роботі з людьми з порушенням слуху…….17

1.4. Компетентності соціального працівника для роботи з людьми з порушенням слуху……..23

Висновки до розділу……..28

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ……..29

2.1. Реалізація проєкту підтримки менторів із числа людей з порушенням слуху як інструмент соціальної інтеграції……29

2.2. Впровадження підходу «Менторство в дії» як інноваційної форми соціальної роботи……30

2.3. Практичні заходи проєкту як інструмент соціальної підтримки та інтеграції осіб з порушеннями слуху……46

2.4. Експериментальне дослідження ефективності освітньої програми підготовки менторів……..50

Висновки до розділу ……..53

ВИСНОВКИ……56

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….59

ВСТУП

Актуальність дослідження

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, особливо в контексті воєнного стану, зростає потреба у забезпеченні рівних можливостей для всіх громадян, зокрема осіб з інвалідністю, у тому числі з порушеннями слуху. Соціальні, інформаційні та комунікативні бар'єри, які існують у суспільстві, значно ускладнюють процес їх соціальної інтеграції, доступ до послуг, освіти та участі у громадському житті.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах повномасштабної війни, коли люди з порушеннями слуху стикаються з додатковими ризиками, пов'язаними з обмеженим доступом до життєво важливої інформації, зокрема сигналів повітряної тривоги, повідомлень про небезпеку та інструкцій щодо безпечної поведінки. Це не лише підвищує рівень їхньої вразливості, але й посилює соціальну ізольованість та психологічне навантаження.

У цьому контексті важливого значення набуває розвиток інклюзивних підходів у соціальній роботі, спрямованих на подолання бар'єрів та створення безбар'єрного середовища. Одним із ефективних інструментів є впровадження менторських практик за принципом «рівний-рівному», які сприяють підвищенню соціальної активності, розвитку лідерського потенціалу та самостійності осіб з порушеннями слуху.

Водночас особливої уваги потребує підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з цією категорією населення. Сучасна система професійної освіти потребує удосконалення з урахуванням принципів інклюзії, безбар'єрності та практико-орієнтованого підходу. Залучення студентської молоді до волонтерської та проєктної діяльності у сфері соціальної роботи дозволяє формувати необхідні професійні компетентності, зокрема комунікативні, інклюзивні та проєктні.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю впровадження інноваційних форм і методів соціальної роботи,

спрямованих на підвищення якості життя осіб з порушеннями слуху, їх соціальної інтеграції та активної участі у житті громади. Зокрема, значний потенціал мають освітні програми підготовки менторів, використання сучасних цифрових технологій, а також розвиток міжсекторальної співпраці.

Отже, актуальність теми дослідження визначається потребою у вдосконаленні підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з порушеннями слуху, впровадженні інклюзивних підходів та забезпеченні ефективної соціальної підтримки цієї категорії населення в умовах сучасних викликів.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з порушеннями слуху засобами впровадження інклюзивних менторських та проєктних практик, спрямованих на підвищення рівня соціальної інтеграції, безпеки та якості життя цієї категорії населення.

Завдання дослідження

1. Проаналізувати потреби людей з порушеннями слуху в громаді, а також визначити особливості комунікації з цією категорією населення та окреслити необхідні компетентності соціального працівника для ефективної професійної діяльності.

2. Дослідити практичний досвід діяльності Українське товариство глухих (зокрема Уманської територіальної організації) у роботі з людьми з порушеннями слуху та визначити ефективні форми соціальної підтримки.

3. Обґрунтувати та охарактеризувати реалізацію проєкту підтримки менторів і впровадження підходу «Менторство в дії» як інноваційної форми соціальної роботи, спрямованої на соціальну інтеграцію осіб з порушеннями слуху.

4. Експериментально перевірити ефективність освітньої програми підготовки менторів на основі аналізу практичних заходів проєкту та результатів опитування його учасників.

Об'єктом дослідження є процес підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в умовах інклюзивного середовища.

Предметом дослідження є зміст, форми та методи підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з порушеннями слуху, зокрема через впровадження менторських практик, проєктної діяльності та інклюзивних підходів.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у дослідженні використано комплекс взаємопов'язаних методів. **Теоретичні методи** – аналіз, зіставлення, систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел із проблеми дослідження з метою відбору, осмислення та узагальнення теоретичного матеріалу; системний метод дозволив глибше розкрити сутність підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з порушеннями слуху, а також визначити її місце у системі соціальної роботи та інклюзивної освіти. **Емпіричні методи** – анкетування учасників Українське товариство глухих та здобувачів вищої освіти Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини з метою вивчення ефективності впровадження освітньої програми підготовки менторів, визначення її впливу на особистісний розвиток, соціальну активність та формування професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти, зокрема для вдосконалення змісту навчальних дисциплін, розробки освітніх програм та впровадження інклюзивних підходів у навчальний процес. Розроблена та апробована освітня програма підготовки менторів може бути використана у практичній діяльності соціальних служб,

громадських організацій, зокрема Українське товариство глухих, а також у роботі територіальних громад для підвищення рівня соціальної інтеграції осіб з порушеннями слуху. Практичні матеріали дослідження (програма підготовки, алгоритми комунікації, аналітичні таблиці, результати опитування) можуть бути використані соціальними працівниками, волонтерами та фахівцями соціальної сфери у роботі з людьми з порушеннями слуху. Результати експериментального дослідження можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень у сфері соціальної роботи, інклюзії та безбар'єрності, а також для розробки нових соціальних проєктів та програм підтримки.

Апробація результатів дослідження

Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, а також на засіданнях Гендерного центру та Наукового товариства студентів та аспірантів.

Окремі результати дослідження були представлені під час участі у науково-практичних заходах, присвячених проблемам соціальної роботи, інклюзії та безбар'єрності.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

1.1. Потреби людей з порушенням слуху в громаді

У сучасному суспільстві питання забезпечення рівних можливостей для людей з порушеннями слуху є одним із ключових напрямів соціальної політики, що безпосередньо пов’язаний із реалізацією принципів інклюзії та прав людини. За даними Всесвітня організація охорони здоров'я, понад 360 мільйонів осіб у світі мають різні форми порушень слуху, що становить близько 5 % населення планети. Прогнозується, що в майбутньому ця цифра зростатиме у зв’язку зі старінням населення, погіршенням екологічних умов, впливом шумового забруднення та іншими факторами.

В Україні проблема порушень слуху також має значний масштаб. За різними оцінками, близько 5 % населення мають ті чи інші порушення слухової функції. Особливої актуальності це питання набуло в умовах воєнного стану, коли значна частина населення піддається впливу інтенсивного шуму, вибухів, пострілів, що призводить до зростання випадків набутої втрати слуху. Крім того, тривалий стрес, психологічне навантаження та обмежений доступ до медичних послуг погіршують загальний стан здоров’я населення, у тому числі слухової функції.

Потреби людей з порушеннями слуху в громаді мають комплексний характер і охоплюють медичну, соціальну, освітню, комунікативну, психологічну та економічну сфери. Їх задоволення є важливою умовою забезпечення повноцінної інтеграції цієї категорії населення у суспільне життя.

Першочерговими є **медичні потреби**, що включають ранню діагностику порушень слуху, своєчасне лікування, слухопротезування, використання сучасних технічних засобів (слухові апарати, кохлеарні

імпланти), а також проведення реабілітаційних заходів. Важливим є доступ до якісних медичних послуг, що особливо актуально для жителів сільських територій та віддалених громад.

Не менш значущими є **комунікативні потреби**, які безпосередньо впливають на рівень соціальної взаємодії людини. Люди з порушеннями слуху часто стикаються з труднощами у спілкуванні, що обмежує їх доступ до інформації, освіти, працевлаштування та соціальних послуг. Для подолання цих бар'єрів важливим є розвиток системи перекладу жестовою мовою, використання субтитрів, впровадження інформаційних технологій, а також підготовка фахівців, здатних ефективно комунікувати з цією категорією населення.

Особливу роль відіграють **освітні потреби**, які передбачають забезпечення доступу до якісної освіти на всіх рівнях. Діти з порушеннями слуху потребують спеціальних умов навчання, використання адаптованих програм, залучення сурдопедагогів, а також застосування сучасних методів навчання. У контексті інклюзивної освіти важливим є створення безбар'єрного освітнього середовища, яке забезпечує рівні можливості для всіх здобувачів освіти.

Важливими є також **соціальні потреби**, що включають доступ до соціальних послуг, підтримку у складних життєвих обставинах, можливість участі у громадському житті. Люди з порушеннями слуху потребують створення умов для соціалізації, розвитку соціальних зв'язків та активної участі у житті громади. У цьому контексті особливе значення має діяльність соціальних працівників, які забезпечують підтримку, консультування та супровід таких осіб.

Окремо слід виділити **психологічні потреби**, пов'язані з адаптацією до соціального середовища, подоланням відчуття ізоляції, формуванням позитивної самооцінки. Люди з порушеннями слуху часто стикаються з труднощами у соціальній взаємодії, що може призводити до розвитку тривожності, невпевненості та зниження рівня соціальної активності. Тому

важливим є надання психологічної підтримки, створення сприятливого соціального середовища та формування толерантного ставлення з боку суспільства.

Значущими є також **економічні потреби**, які передбачають забезпечення доступу до працевлаштування, професійної підготовки та самореалізації. Люди з порушеннями слуху часто стикаються з дискримінацією на ринку праці, що обмежує їх можливості щодо реалізації власного потенціалу. У цьому контексті важливим є створення інклюзивного ринку праці, розвиток програм підтримки зайнятості та підвищення рівня обізнаності роботодавців.

У межах територіальної громади особливого значення набувають **потреби у соціальній інтеграції та громадянській участі**. Люди з порушеннями слуху повинні мати можливість брати участь у прийнятті рішень, громадських ініціативах, культурному та соціальному житті. Це сприяє формуванню інклюзивного суспільства та підвищенню рівня соціальної згуртованості.

Важливим напрямом є також розвиток **проєктної та волонтерської діяльності**, що сприяє формуванню просоціальної поведінки людей з порушеннями слуху як активних учасників суспільного життя. Участь у таких ініціативах дозволяє їм реалізувати свій потенціал, розвивати соціальні навички та підвищувати рівень самостійності.

Відповідність потреб людей з порушенням слуху та форм соціальної роботи

	Потреби людей з порушенням слуху	**Форми соціальної роботи**	**Приклади реалізації**
	Медичні	Соціально-медичний супровід	Направлення на обстеження, допомога у

	Потреби людей з порушенням слуху	**Форми соціальної роботи**	**Приклади реалізації**
			слухопротезуванні
	Комунікативні	Консультування, посередництво	Залучення перекладача жестової мови, навчання базовій комунікації
	Інформаційні	Інформаційно-просвітницька робота	Надання інформації у доступних форматах (текст, відео з субтитрами)
	Освітні	Соціально-педагогічна підтримка	Супровід у навчанні, організація інклюзивного освітнього середовища
	Психологічні	Психологічне консультування	Індивідуальні бесіди, групи підтримки
	Соціальні (інтеграція)	Соціальний супровід	Допомога у включенні в життя громади, адаптація
	Економічні	Соціально-економічна підтримка	Сприяння працевлаштуванню, профорієнтація
	Культурні	Соціокультурна діяльність	Організація заходів з урахуванням доступності
	Громадянські	Соціальне посередництво, адвокація	Захист прав, залучення до громадських ініціатив
0	Потреби у самореалізації	Проєктна та волонтерська	Участь у соціальних проєктах, волонтерство

	Потреби людей з порушенням слуху	**Форми соціальної роботи**	**Приклади реалізації**
		діяльність	

Як видно з таблиці, потреби людей з порушенням слуху є різноманітними та охоплюють різні сфери життєдіяльності. Їх задоволення потребує застосування комплексних форм соціальної роботи, що поєднують соціальний супровід, консультування, посередництво та просвітницьку діяльність. Це підтверджує необхідність підготовки соціальних працівників, які володіють відповідними професійними компетентностями та здатні ефективно працювати з даною категорією населення.

Таким чином, потреби людей з порушеннями слуху в громаді є багатовимірними та взаємопов’язаними. Їх ефективне задоволення можливе лише за умови комплексного підходу, що включає розвиток системи соціальних послуг, підготовку кваліфікованих фахівців, впровадження інклюзивних практик та активну участь громади. Це, у свою чергу, визначає важливість підготовки майбутніх соціальних працівників, які повинні володіти необхідними знаннями та навичками для роботи з цією категорією населення.

1.2. Особливості комунікації з людьми з порушенням слуху

Ефективна комунікація є основою професійної діяльності соціального працівника, особливо у роботі з людьми з порушеннями слуху. Специфіка взаємодії з цією категорією населення зумовлена особливостями сприйняття інформації, обмеженнями слухового каналу та необхідністю використання альтернативних способів передачі інформації.

Однією з ключових особливостей комунікації є переважання **візуального каналу сприйняття інформації**. Люди з порушеннями слуху значною мірою орієнтуються на зорові образи, жести, міміку, артикуляцію співрозмовника. Тому соціальний працівник повинен враховувати важливість чіткої невербальної комунікації, підтримання зорового контакту та використання зрозумілих візуальних сигналів.

Важливим засобом спілкування є **жестова мова**, яка для багатьох осіб із порушенням слуху є основною або рідною мовою. Використання жестової мови або залучення перекладача значно підвищує ефективність комунікації. Водночас соціальний працівник повинен володіти хоча б базовими навичками жестового спілкування, що сприятиме встановленню довіри та покращенню взаєморозуміння.

Ще однією важливою особливістю є необхідність використання **простих, чітких та доступних форм мовлення**. У разі застосування усної мови доцільно говорити повільно, чітко артикулювати слова, уникати складних конструкцій та професійного жаргону. За потреби слід дублювати інформацію у письмовій формі або за допомогою технічних засобів.

Значну роль відіграє **письмова комунікація**, яка є ефективним способом передачі інформації. Це може бути спілкування через записки, повідомлення у месенджерах, електронну пошту або спеціалізовані додатки. Такий формат дозволяє уникнути непорозумінь і забезпечує точність переданої інформації.

Особливу увагу слід приділяти **невербальній комунікації**, яка включає міміку, жести, пози, інтонаційні замінники та емоційні прояви. Вона допомагає передати зміст повідомлення та емоційне ставлення, що є важливим для встановлення довірливих стосунків із клієнтом.

Важливим аспектом є також **дотримання правил етичної комунікації**. Соціальний працівник повинен проявляти терпіння, повагу, толерантність, уникати підвищеного тону, не демонструвати

роздратування у разі непорозуміння. Необхідно звертатися безпосередньо до людини, а не до супроводжуючих осіб, що підкреслює її суб’єктність і гідність.

Крім того, ефективна комунікація передбачає врахування **індивідуальних особливостей клієнта**, зокрема рівня втрати слуху, способу комунікації (жестова мова, читання з губ, письмова форма), освітнього рівня та соціального досвіду. Це дозволяє обрати найбільш адекватні методи взаємодії.

У сучасних умовах важливого значення набуває використання **цифрових технологій** у комунікації. Це можуть бути відеозв’язок із сурдоперекладом, мобільні додатки для перекладу, субтитри, текстові повідомлення. Такі інструменти значно розширюють можливості взаємодії та підвищують доступність соціальних послуг.

Способи комунікації з людьми з порушенням слуху та умови їх використання

	Спосіб комунікації	**Коли використовувати**	**Особливості застосування**
	Жестова мова	При спілкуванні з людьми, для яких вона є основною мовою	Потребує знань жестової мови або перекладача
	Усне мовлення (з артикуляцією)	Якщо людина читає з губ	Говорити чітко, повільно, обличчя має бути добре видно
	Письмова комунікація	У разі складнощів усного спілкування	Використання записок, месенджерів, електронної пошти
	Візуальні матеріали	Для пояснення складної інформації	Схеми, картинки, презентації

	Спосіб комунікації	**Коли використовувати**	**Особливості застосування**
	Технічні засоби (додатки, субтитри)	При дистанційному або цифровому спілкуванні	Використання мобільних додатків, відео з субтитрами
	Сурдопереклад	У офіційних або складних ситуаціях	Забезпечує точність передачі інформації
	Невербальна комунікація	Завжди як доповнення	Жести, міміка, зоровий контакт
	Текстові повідомлення (чат)	У швидкій комунікації	Зручно для коротких повідомлень
	Відеозв’язок	При потребі візуального контакту	Дає змогу використовувати жести і міміку
0	Комбіновані методи	У більшості практичних ситуацій	Поєднання кількох способів для кращого розуміння

Як видно з таблиці, ефективна комунікація з людьми з порушенням слуху передбачає використання різних способів взаємодії залежно від індивідуальних особливостей клієнта та конкретної ситуації. Найбільш результативним є поєднання декількох методів комунікації, що забезпечує повноцінне розуміння інформації та сприяє встановленню довірливих відносин між соціальним працівником і клієнтом

Таким чином, комунікація з людьми з порушенням слуху має свої специфічні особливості, що потребують від соціального працівника відповідних знань, умінь та навичок. Ефективна взаємодія можлива лише за умови поєднання вербальних, невербальних та технічних засобів

комунікації, а також дотримання принципів інклюзії, доступності та поваги до особистості клієнта.

1.3. Практичний досвід діяльності Уманської територіальної організації УТОГ у роботі з людьми з порушенням слуху

Важливе місце у системі соціальної підтримки людей з порушеннями слуху на рівні територіальних громад займають громадські організації, діяльність яких спрямована на забезпечення соціальної інтеграції, захист прав та задоволення потреб цієї категорії населення. Однією з таких організацій є Українське товариство глухих (ГО «УТОГ»), структурним підрозділом якого є Уманська територіальна організація Черкаської області.

Основною метою діяльності організації є об’єднання громадян з порушенням слуху та мовлення з метою забезпечення їх соціальної, професійної та трудової реабілітації, захисту законних прав та інтересів, сприяння їх інтеграції у суспільство як рівноправних громадян. Водночас важливим напрямом діяльності є підвищення загальноосвітнього, професійного та культурного рівня членів організації, а також забезпечення доступу до інформації, що сприяє розвитку їхнього світогляду та духовного потенціалу.

Аналіз діяльності Уманського осередку УТОГ засвідчив, що протягом 2024–2025 років спостерігається зростання кількості осіб, які потребують підтримки. Станом на досліджуваний період організація опікується 297 особами з порушеннями слуху, серед яких є внутрішньо переміщені особи та ветерани війни. Це свідчить про посилення соціального навантаження на організацію та актуалізацію потреб у розширенні спектру соціальних послуг.

Особливої гостроти набуває проблема забезпечення безпеки осіб з порушенням слуху в умовах воєнного стану. Через фізіологічні особливості ці люди часто не можуть своєчасно реагувати на сигнали

повітряної тривоги, що створює реальну загрозу їхньому життю та здоров'ю. Це вимагає впровадження альтернативних способів інформування та адаптації системи оповіщення до потреб маломобільних груп населення.

У сучасних умовах значно зростає потреба у психологічній та соціальній підтримці осіб з порушеннями слуху. Військові події, вимушене переселення, зміна соціального середовища та втрата стабільності негативно впливають на їх психоемоційний стан. У зв'язку з цим діяльність організації спрямована на надання комплексної допомоги, що поєднує соціальний супровід, психологічну підтримку та сприяння адаптації до нових умов життя.

Напрями діяльності Уманської територіальної організації УТОГ є різноманітними та охоплюють широкий спектр соціальних послуг. Зокрема, організація забезпечує соціальну адаптацію, консультування, надання послуг перекладу жестовою мовою як в онлайн, так і в офлайн форматах, представництво інтересів членів організації у різних установах, а також супровід при працевлаштуванні. Це дозволяє забезпечити доступність соціальних послуг та сприяє інтеграції осіб з порушеннями слуху у суспільство.

Важливим напрямом є інформаційно-роз'яснювальна діяльність, яка спрямована на підвищення рівня обізнаності осіб з порушенням слуху щодо їхніх прав, можливостей отримання соціальної допомоги, а також актуальних питань безпеки та життєдіяльності. Така діяльність сприяє формуванню активної громадянської позиції та підвищенню рівня самостійності членів організації.

Значну увагу приділено вирішенню соціально-побутових питань, зокрема забезпеченню технічними засобами реабілітації, такими як батарейки до слухових апаратів, допомозі в оформленні документів для отримання матеріальної підтримки. В умовах економічної нестабільності

це є важливим чинником підтримки життєдіяльності осіб з порушенням слуху.

Особливої ваги набуває гуманітарна діяльність організації, яка включає здійснення подвірних обходів, надання продуктів харчування, медикаментів, вітамінів за підтримки благодійних організацій та спонсорів. Така допомога є критично важливою для соціально вразливих категорій населення.

Важливим напрямом діяльності є підтримка ментального здоров'я. Організація проводить зустрічі з психологами, фахівцями соціальних служб, організовує оздоровчі заходи, зокрема заняття з фізичної активності, що сприяють зниженню рівня стресу та покращенню психоемоційного стану.

Значну роль відіграє соціокультурна діяльність, яка включає організацію святкових заходів, участь у фестивалях, екскурсіях, інклюзивному туризмі. Такі заходи сприяють соціалізації, розвитку творчих здібностей та формуванню позитивного соціального досвіду.

Організація також активно залучена до громадського життя міста, бере участь у нарадах з питань безбар'єрності, співпрацює з органами місцевого самоврядування, соціальними службами та іншими установами. Це дозволяє враховувати потреби людей з порушенням слуху при прийнятті управлінських рішень.

Важливим аспектом діяльності є співпраця з Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, яка має значний вплив на підготовку майбутніх соціальних працівників. У межах цієї співпраці реалізовано низку проєктів, спрямованих на розвиток інклюзивного середовища, зокрема створення доступних туристичних маршрутів, інформаційних ресурсів, навчання студентів жестової мови. Проведення спільних наукових та освітніх заходів сприяє формуванню у студентів практичних навичок роботи з людьми з порушенням слуху.

SWOT-аналіз діяльності Уманської територіальної організації УТОГ

Сильні сторони (Strengths)	**Слабкі сторони (Weaknesses)**
Наявність досвіду роботи з людьми з порушенням слуху	Обмежене фінансування
Комплексний підхід до надання соціальних послуг	Недостатня кількість фахівців (зокрема перекладачів жестової мови)
Активна соціальна, культурна та просвітницька діяльність	Обмежений доступ до сучасних технічних засобів
Налагоджена співпраця з органами влади та закладами освіти	Недостатня цифровізація послуг
Надання широкого спектру соціальних послуг	Залежність від донорської та гуманітарної допомоги
Досвід реалізації проєктів (у т.ч. міжнародних)	Низький рівень поінформованості суспільства про проблеми людей з порушенням слуху
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Розвиток державної політики безбар’єрності	Воєнний стан та його наслідки
Залучення міжнародних грантів та проєктів	Зростання кількості осіб, які потребують допомоги
Розширення співпраці з закладами освіти	Погіршення соціально-економічної ситуації
Впровадження цифрових технологій	Обмежений доступ до ресурсів

Сильні сторони (Strengths)	**Слабкі сторони (Weaknesses)**
Підготовка нових фахівців	Ризик соціальної ізоляції клієнтів
Розвиток інклюзивного середовища в громаді	Недостатня увага з боку держави до проблем осіб з інвалідністю

Проведений SWOT-аналіз дозволяє зробити висновок, що діяльність Уманської територіальної організації УТОГ має значний потенціал розвитку, зумовлений наявністю досвіду роботи, широким спектром соціальних послуг та активною взаємодією з різними суб'єктами соціальної сфери. Водночас існують певні внутрішні обмеження, пов'язані з недостатнім ресурсним забезпеченням та кадровим потенціалом.

Зовнішні можливості, зокрема розвиток державної політики безбар'єрності, впровадження інноваційних технологій та розширення партнерства, створюють передумови для вдосконалення діяльності організації. Разом із тим наявні загрози, пов'язані з воєнним станом, економічною нестабільністю та зростанням соціальних потреб, потребують адаптації діяльності організації до сучасних викликів.

Таким чином, діяльність Уманської територіальної організації УТОГ є яскравим прикладом ефективної соціальної роботи на рівні громади. Вона демонструє комплексний підхід до задоволення потреб людей з порушенням слуху, поєднання різних форм соціальної підтримки та важливість міжсекторної взаємодії. Отриманий досвід може бути використаний у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників та вдосконалення системи соціальних послуг.

1.4. Компетентності соціального працівника для роботи з людьми з порушенням слуху

У сучасних умовах розвитку інклюзивного суспільства особливого значення набуває формування професійних компетентностей соціальних працівників, здатних ефективно працювати з людьми з порушеннями слуху. Специфіка цієї категорії клієнтів обумовлює необхідність володіння не лише загальнопрофесійними знаннями та вміннями, а й спеціалізованими компетентностями, які забезпечують якісну соціальну підтримку, комунікацію та інтеграцію у суспільство.

Поняття професійної компетентності соціального працівника розглядається як інтегрована характеристика особистості, що включає систему знань, умінь, навичок, цінностей та досвіду, необхідних для здійснення ефективної професійної діяльності. У роботі з людьми з порушенням слуху ця система набуває особливого змісту, зумовленого потребою врахування комунікативних, психологічних та соціальних особливостей клієнтів.

Першочергове значення мають **професійно-теоретичні компетентності**, які передбачають знання основ соціальної роботи, психології, педагогіки, а також специфіки розвитку та життєдіяльності людей з порушеннями слуху. Важливим є розуміння особливостей сприйняття інформації, формування мовлення, соціалізації та адаптації таких осіб.

Не менш важливими є **комунікативні компетентності**, які виступають ключовими у взаємодії з клієнтами. Соціальний працівник повинен володіти навичками ефективного спілкування, зокрема використовувати альтернативні способи комунікації: жестову мову, письмове спілкування, візуальні засоби. Володіння базовими знаннями жестової мови значно підвищує якість взаємодії та сприяє встановленню довірливих відносин.

Важливу роль відіграють **соціально-діагностичні компетентності**, що передбачають уміння визначати потреби клієнта, оцінювати його

соціальний стан, рівень адаптації та наявні проблеми. Це дозволяє обрати оптимальні форми та методи соціальної роботи.

Практичні (функціональні) компетентності включають здатність здійснювати соціальний супровід, консультування, організацію допомоги, розробку індивідуальних планів підтримки. У роботі з людьми з порушенням слуху особливого значення набуває індивідуальний підхід та гнучкість у виборі методів роботи.

Важливою складовою є **етичні компетентності**, які передбачають дотримання принципів гуманізму, поваги до гідності людини, конфіденційності та недискримінації. Соціальний працівник повинен усвідомлювати цінність кожної особистості та забезпечувати рівне ставлення до всіх клієнтів.

	Група компетентностей	**Зміст компетентностей**	**Приклади прояву у професійній діяльності**
	Професійно-теоретичні	Знання основ соціальної роботи, психології, сурдопедагогіки, законодавства	Орієнтація в потребах клієнтів, застосування нормативної бази
	Комунікативні	Навички ефективного спілкування, володіння жестовою мовою (базово)	Використання жестів, письмової комунікації, візуальних засобів
	Соціально-діагностичні	Уміння оцінювати потреби клієнта	Визначення рівня соціальної адаптації,

			виявлення проблем
	Практичні (функціональні)	Уміння здійснювати соціальний супровід, консультування	Розробка індивідуального плану допомоги
	Етичні	Дотримання принципів гуманізму, конфіденційності, недискримінації	Коректна взаємодія, повага до особливостей клієнта
	Психологічні	Здатність до емпатії, підтримки	Надання емоційної підтримки, формування довіри
	Інклюзивні	Розуміння принципів інклюзії та безбар’єрності	Створення доступного середовища, адаптація послуг
	Міждисциплінарні	Взаємодія з іншими фахівцями	Співпраця з педагогами, психологами, перекладачами
	Інформаційно-цифрові	Використання технологій для комунікації	Застосування месенджерів, субтитрів, онлайн-сервісів
0	Адвокаційні	Захист прав клієнтів	Представництво інтересів у державних установах

Особливе значення мають **психологічні компетентності**, зокрема здатність до емпатії, підтримки, розуміння емоційного стану клієнта. Люди

з порушенням слуху часто стикаються з труднощами у соціальній взаємодії, що потребує підвищеної уваги до їх психоемоційного стану.

У контексті сучасних підходів до соціальної роботи важливими є **інклюзивні компетентності**, що передбачають розуміння принципів безбар'єрності, доступності та рівних можливостей. Соціальний працівник повинен сприяти створенню інклюзивного середовища та адаптації соціальних послуг до потреб клієнтів.

Не менш важливими є **міждисциплінарні компетентності**, які забезпечують ефективну взаємодію з іншими фахівцями – психологами, педагогами, медичними працівниками, перекладачами жестової мови. Така співпраця дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем клієнта.

У сучасних умовах значення набувають також **цифрові компетентності**, що включають використання інформаційно-комунікаційних технологій для організації комунікації, надання послуг та поширення інформації. Використання онлайн-сервісів, месенджерів, відеозв'язку з перекладом жестовою мовою значно розширює можливості соціальної роботи.

Окремо слід виділити **адвокаційні компетентності**, які передбачають здатність захищати права та інтереси людей з порушенням слуху, сприяти їх участі у суспільному житті, взаємодіяти з державними органами та громадськими організаціями.

Компетентності соціального працівника для роботи з людьми з порушенням слуху

Як видно з таблиці, професійна діяльність соціального працівника у роботі з людьми з порушенням слуху вимагає комплексу компетентностей, що поєднують теоретичні знання, практичні вміння та особистісні якості. Особливого значення набувають комунікативні та інклюзивні компетентності, які забезпечують ефективну взаємодію з клієнтами та сприяють їх соціальній інтеграції.

Порівняльна характеристика компетентностей соціального працівника

	Критерій	**Звичайний соціальний працівник**	**Спеціаліст по роботі з людьми з порушенням слуху**
	Теоретичні знання	Загальні знання соціальної роботи	Додаткові знання з сурдопедагогіки, психології глухоти
	Комунікація	Вербальна комунікація	Жестова мова, візуальна, письмова комунікація
	Оцінка потреб	Загальна соціальна діагностика	Урахування комунікативних бар’єрів і специфіки сприйняття
	Соціальний супровід	Стандартні методи роботи	Адаптовані методи, індивідуальний підхід
	Робота з інформацією	Усна та письмова форма	Використання візуальних, цифрових та адаптованих форматів
	Психологічна підтримка	Загальна підтримка	Урахування ізоляції, труднощів спілкування
	Інклюзивність	Базове розуміння	Поглиблене знання безбар’єрності та інклюзії
	Взаємодія з фахівцями	Соціальні служби	Співпраця з перекладачами жестової мови, сурдопедагогами
	Цифрові навички	Базові	Використання спеціальних додатків, субтитрів, відеозв’язку
	Адвокація	Загальний	Активний захист прав осіб

	Критерій	**Звичайний соціальний працівник**	**Спеціаліст по роботі з людьми з порушенням слуху**
0		захист прав	з порушенням слуху
1	Гнучкість у роботі	Стандартні підходи	Високий рівень адаптації до клієнта
2	Рівень підготовки	Базова професійна	Спеціалізована підготовка

Таким чином, компетентності соціального працівника для роботи з людьми з порушенням слуху мають комплексний характер і поєднують знання, практичні вміння та особистісні якості. Їх формування є необхідною умовою ефективної професійної діяльності та забезпечення якісної соціальної підтримки цієї категорії населення.

Висновки до розділу

У результаті проведеного дослідження теоретичних і практичних аспектів підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з порушенням слуху встановлено, що ефективна соціальна робота з цією категорією населення потребує спеціалізованого підходу, який враховує їхні комунікативні, психологічні та соціальні особливості.

З’ясовано, що люди з порушенням слуху мають комплексні потреби, які охоплюють медичну, соціальну, освітню, психологічну та інформаційну сфери. Їх задоволення можливе лише за умови створення інклюзивного середовища та забезпечення доступності соціальних послуг. Важливу роль у цьому процесі відіграють громадські організації, зокрема Українське товариство глухих, діяльність яких спрямована на соціальну підтримку, інтеграцію та захист прав осіб з порушенням слуху.

Аналіз практичної діяльності Уманської територіальної організації УТОГ засвідчив, що ефективність соціальної роботи значною мірою залежить від комплексності підходу, поєднання різних форм допомоги та

міжсекторної співпраці. Організація забезпечує широкий спектр послуг, що сприяють соціалізації, психологічній підтримці та підвищенню якості життя її членів.

Встановлено, що комунікація з людьми з порушенням слуху є ключовим аспектом професійної діяльності соціального працівника та потребує використання альтернативних способів взаємодії, зокрема жестової мови, письмового спілкування та візуальних засобів. Ефективність комунікації залежить від здатності фахівця адаптуватися до індивідуальних потреб клієнта.

Доведено, що професійна підготовка соціальних працівників повинна включати формування спеціалізованих компетентностей, серед яких провідне місце займають комунікативні, інклюзивні, психологічні та міждисциплінарні. Порівняльний аналіз показав, що робота з людьми з порушенням слуху вимагає значно ширшого спектру знань і навичок порівняно із загальною підготовкою соціального працівника.

Запропоновані практичні елементи, зокрема міні-програма підготовки, алгоритм комунікації, аналітичні таблиці та SWOT-аналіз діяльності організації, підтверджують необхідність удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти з урахуванням принципів інклюзії та безбар’єрності.

Отже, підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з порушенням слуху повинна мати системний характер і поєднувати теоретичні знання, практичні навички та формування ціннісних орієнтацій. Це забезпечить їх готовність до ефективної професійної діяльності та сприятиме побудові інклюзивного суспільства.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

2.1. Реалізація проєкту підтримки менторів із числа людей з порушенням слуху як інструмент соціальної інтеграції

Важливим напрямом удосконалення соціальної роботи з людьми з порушенням слуху є впровадження інноваційних соціальних проєктів, спрямованих на підвищення рівня їх безпеки, соціальної активності та інтеграції у громаду. У цьому контексті особливу увагу заслуговує проєкт «Підтримка менторів із числа людей з порушенням слуху», що реалізується у 2025 році за підтримки Abilis Foundation.

Особливістю даного проєкту є те, що його ідея була сформована безпосередньо представниками цільової групи – людьми з порушенням слуху, що свідчить про орієнтацію на реальні потреби та запити бенефіціарів. У процесі попередніх зустрічей було визначено ключову проблему – недостатній рівень доступу до інформації про повітряні тривоги та інші сигнали небезпеки. Це зумовлено тим, що особи з порушенням слуху не сприймають звукові сигнали сирен та не завжди можуть оперативно реагувати на повідомлення мобільних додатків.

Актуальність цієї проблеми підтверджується трагічними подіями, зокрема ракетним обстрілом міста Умань 28 квітня 2023 року, внаслідок якого постраждала родина, що не змогла вчасно відреагувати на сигнал повітряної тривоги. Цей випадок засвідчив необхідність розробки альтернативних, доступних засобів інформування та підвищення рівня безпеки для людей з порушенням слуху.

Соціальні працівники Уманського осередку УТОГ відзначають, що умови війни значно посилили соціальну ізольованість цієї категорії населення. Обмеженість комунікації, замкненість у вузькому соціальному колі (родина, організація) негативно впливають на процес соціалізації,

формування ідентичності та активну участь у житті громади. За результатами аналізу встановлено, що у 85 % випадків соціальні контакти людей з порушенням слуху обмежуються межами Українське товариство глухих та сімейного середовища.

З урахуванням виявлених проблем була розроблена концепція проєкту, спрямована на подолання соціальної сегрегації та розширення можливостей для самореалізації осіб з порушенням слуху. Метою проєкту є покращення якості життя 84 осіб з порушенням слуху в Уманській міській територіальній громаді шляхом підвищення рівня їх безпеки та соціальної активності.

Для досягнення поставленої мети передбачено підготовку 14 менторів із числа осіб з порушенням слуху, кожен з яких здійснюватиме підтримку ще п’яти учасників. Такий підхід ґрунтується на принципі «рівний-рівному», що сприяє більш ефективному засвоєнню знань, підвищенню довіри та мотивації учасників. Ментори виконуватимуть функції наставників, консультантів та лідерів, стимулюючи інших до активної участі у соціальному житті громади.

Серед основних завдань проєкту визначено:

- посилення соціальної інклюзії через активну участь осіб з порушенням слуху у житті громади;
- підвищення рівня безпеки шляхом використання сучасних технологій, зокрема смарт-годинників із функцією оповіщення про повітряну тривогу;
- розвиток лідерських якостей у представників цільової групи;
- покращення психоемоційного стану внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни через організацію групових занять і психологічної підтримки;
- формування навичок проєктної діяльності через навчання основам проєктного менеджменту.

Важливим аспектом є використання інноваційних підходів, зокрема цифрових технологій, які дозволяють підвищити рівень безпеки та доступності інформації. Впровадження смарт-пристроїв із функцією вібраційного оповіщення є ефективним рішенням для оперативного інформування осіб з порушенням слуху про загрози.

Таким чином, реалізація проєкту «Підтримка менторів із числа людей з порушенням слуху» є важливим кроком у напрямі подолання соціальної ізоляції, підвищення рівня безпеки та активізації громадянської участі цієї категорії населення. Проєкт демонструє ефективність підходу, орієнтованого на залучення самих бенефіціарів до вирішення власних проблем, та може бути використаний як модель для впровадження в інших територіальних громадах.

2.2. Впровадження підходу «Менторство в дії» як інноваційної форми соціальної роботи

Ключовою перевагою проєкту є впровадження інноваційного підходу «Менторство в дії», який передбачає активне залучення самих осіб з порушенням слуху до процесу надання соціальної підтримки. Такий підхід базується на принципі «рівний-рівному», що забезпечує більш ефективну взаємодію, підвищує рівень довіри та сприяє формуванню активної громадянської позиції серед учасників.

У межах реалізації проєкту здійснюється підготовка 14 менторів із числа осіб з порушенням слуху шляхом їх участі у комплексній програмі тренінгів. Зміст навчання охоплює актуальні напрями, необхідні для ефективної соціальної діяльності, зокрема питання соціального захисту, розвитку лідерського потенціалу, формування стресостійкості, основ менеджменту громадської організації, фінансової грамотності та проєктної діяльності. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє сформувати у менторів не лише практичні навички допомоги іншим, але й здатність до самостійної організації соціальних ініціатив.

Особливістю проєкту є поєднання навчального компоненту з практичною діяльністю. З метою підвищення рівня безпеки менторів забезпечено сучасними технічними засобами, зокрема смарт-годинниками з функцією оповіщення про повітряну тривогу. Використання таких технологій є ефективним інструментом подолання інформаційних бар'єрів, оскільки дозволяє оперативно отримувати сигнали небезпеки через вібраційні або візуальні сповіщення.

Після проходження навчання ментори виконуватимуть широкий спектр функцій у громаді. Зокрема, вони будуть здійснювати інформування підопічних осіб про сигнали повітряної тривоги, навчати їх правилам поведінки у надзвичайних ситуаціях, надавати консультації з актуальних соціальних питань. Крім того, ментори організовуватимуть навчальні тренінги відповідно до розробленої програми, спрямовані на розвиток життєвих навичок, підвищення соціальної активності та обізнаності учасників.

Важливим напрямом діяльності менторів є стимулювання проєктної активності осіб з порушенням слуху. Вони сприятимуть пошуку ідей для соціальних ініціатив, допомагатимуть у їх розробці та реалізації на рівні громади. Це дозволяє не лише вирішувати актуальні проблеми, але й формувати у учасників відчуття власної значущості та причетності до розвитку громади.

Таким чином, підхід «Менторство в дії» є ефективною формою організації соціальної роботи, яка сприяє подоланню соціальної ізоляції, підвищенню рівня безпеки та розвитку лідерського потенціалу осіб з порушенням слуху. Його впровадження дозволяє трансформувати пасивну модель отримання допомоги у активну участь у соціальному житті, що відповідає сучасним принципам інклюзії та безбар'єрності.

Зміст освітньої програми для підготовки менторів містить такі блоки:

Блок 1. Основи менторства

Перший блок освітньої програми спрямований на формування базових теоретичних знань і практичних уявлень про менторство як ефективну форму соціальної підтримки та взаємодії у громаді. Його зміст охоплює ключові поняття, принципи та етичні засади діяльності ментора.

Визначення менторства

У межах даного блоку менторство розглядається як процес партнерської взаємодії, у якому більш досвідчена або підготовлена особа (ментор) надає підтримку, знання та мотивацію іншій особі з метою її особистісного та соціального розвитку. Особливістю менторства у роботі з людьми з порушенням слуху є принцип «рівний-рівному», коли ментором виступає особа з аналогічним досвідом, що забезпечує кращу комунікацію та взаєморозуміння.

Ролі та обов'язки ментора

У процесі навчання визначаються основні ролі ментора, серед яких:

- наставник (передає досвід і знання);
- консультант (допомагає у вирішенні проблем);
- мотиватор (стимулює до активної діяльності);
- посередник (сприяє взаємодії з соціальними службами).

До обов'язків ментора належить:

- підтримка підопічних у складних життєвих ситуаціях;
- надання достовірної інформації;
- організація зустрічей та навчальних заходів;
- сприяння розвитку самостійності підопічних.

Етика та конфіденційність

Важливою складовою підготовки є формування етичних принципів діяльності ментора. Особлива увага приділяється:

- дотриманню конфіденційності отриманої інформації;
- повазі до гідності кожної особи;
- недискримінації та толерантності;
- відповідальності за власні дії та рішення.

Розглядаються типові етичні ситуації та способи їх вирішення у практичній діяльності.

Встановлення довірчих відносин

Окремий акцент робиться на формуванні навичок побудови довірливих взаємин між ментором і підопічним. Учасники навчаються:

- встановлювати контакт з урахуванням комунікативних особливостей;
- підтримувати відкритий діалог;
- проявляти емпатію та розуміння;
- створювати безпечне психологічне середовище.

Основні принципи ефективного менторства

У межах блоку визначаються базові принципи, на яких ґрунтується ефективна менторська діяльність:

- добровільність участі;
- партнерство та рівність;
- орієнтація на потреби підопічного;
- системність і регулярність взаємодії;
- практична спрямованість допомоги;
- розвиток самостійності та відповідальності.

Отже, засвоєння основ менторства є необхідною умовою формування готовності майбутніх менторів до ефективної взаємодії з особами з порушенням слуху та забезпечення їх соціальної підтримки у громаді

Блок 2. Безпека під час війни

Другий блок освітньої програми спрямований на формування у менторів знань і практичних навичок, необхідних для забезпечення особистої безпеки та безпеки підопічних в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено адаптації правил безпеки до потреб людей з порушенням слуху, які мають обмежений доступ до звукових сигналів оповіщення.

Основи правил безпеки

У межах даного підблоку учасники ознайомлюються з базовими правилами поведінки у надзвичайних ситуаціях, зокрема:

- алгоритмом дій під час оголошення повітряної тривоги;
- правилами евакуації та переміщення до укриттів;
- поведінкою під час обстрілів та інших загроз;
- заходами особистої безпеки у громадських місцях та вдома;
- діями у разі втрати зв'язку або відсутності доступу до інформації.

Особливий акцент робиться на практичному відпрацюванні дій у різних ситуаціях, що дозволяє сформувати навички швидкого реагування.

Адаптація інформації про безпеку

Важливою складовою є навчання менторів адаптувати інформацію про безпеку для людей з порушенням слуху. Це передбачає:

- використання візуальних матеріалів (схем, інструкцій, відео);
- пояснення інформації простою та доступною мовою;
- застосування жестової мови або письмових повідомлень;
- формування навичок передавання інформації іншим особам.

Використання смарт-годинників для оповіщення

Особливістю програми є навчання використанню сучасних технологій, зокрема смарт-годинників із функцією сповіщення про повітряну тривогу. Учасники опановують:

- принципи роботи пристрою;
- налаштування функції оповіщення;
- використання вібраційних сигналів як альтернативи звуковим;
- способи передавання сигналу іншим особам;
- дії після отримання сповіщення.

Використання таких пристроїв значно підвищує рівень безпеки людей з порушенням слуху, забезпечуючи своєчасне отримання важливої інформації.

Роль ментора у забезпеченні безпеки

У межах блоку визначається роль ментора як посередника у системі безпеки. Зокрема, ментори:

- інформують підопічних про загрози;
- контролюють отримання сигналів оповіщення;
- навчають правилам поведінки;
- допомагають організувати взаємодію у кризових ситуаціях;
- сприяють формуванню відповідального ставлення до власної безпеки.

Таким чином, опанування знань і навичок з безпеки під час війни є необхідною умовою підготовки менторів, оскільки дозволяє забезпечити своєчасне реагування на загрози та підвищити рівень захищеності людей з порушенням слуху у громаді

Блок 3. Соціальні послуги для осіб з порушеннями слуху

Третій блок освітньої програми спрямований на формування у менторів системного розуміння соціальних послуг, які надаються особам з порушеннями слуху, а також розвитку практичних навичок їх застосування у громаді. Особлива увага приділяється доступності послуг, врахуванню індивідуальних потреб клієнтів та дотриманню принципів інклюзії.

Основи надання соціальних послуг

У межах даного підблоку учасники ознайомлюються з базовими підходами до організації соціальної допомоги, зокрема:

- принципами доступності, індивідуального підходу та конфіденційності;
- етапами надання соціальних послуг (виявлення потреб, планування, реалізація, оцінка результатів);
- роллю ментора як посередника між клієнтом і системою соціальних послуг.

Ментори навчаються орієнтуватися у системі соціального захисту та ефективно взаємодіяти з відповідними установами.

Соціальна інтеграція

Окрему увагу приділено питанням соціальної інтеграції осіб з порушеннями слуху. Учасники вивчають:

- механізми залучення до життя громади;
- способи розширення соціальних зв’язків;
- організацію участі у культурних, освітніх та громадських заходах.

Ментори набувають навичок підтримки підопічних у процесі включення у соціальне середовище.

Кризове втручання

У межах блоку розглядаються основи реагування на кризові ситуації, зокрема:

- визначення ознак кризового стану;
- алгоритми надання першої психологічної допомоги;
- взаємодія з відповідними службами у разі загрози життю чи здоров’ю.

Особливий акцент робиться на роботі з людьми, які постраждали внаслідок війни, переміщення чи втрати близьких.

Супровід під час інклюзивного навчання

Ментори ознайомлюються з особливостями підтримки осіб з порушеннями слуху у сфері освіти, зокрема:

- допомога у взаємодії з викладачами та освітніми установами;
- сприяння адаптації до навчального процесу;
- підтримка у використанні доступних форматів навчання.

Консультування та інформування

Важливою складовою є формування навичок надання консультацій та поширення інформації. Учасники навчаються:

- надавати зрозумілу та доступну інформацію;
- пояснювати права, можливості та доступні послуги;

- використовувати різні форми комунікації (жестова мова, письмово, візуально).

Медіація

Ментори опановують основи медіації як способу вирішення конфліктів, що включає:

- навички посередництва між клієнтом та установами;
- вирішення конфліктних ситуацій у родині чи громаді;
- сприяння досягненню взаєморозуміння між сторонами.

Переклад жестовою мовою

У межах блоку передбачено ознайомлення з основами перекладу жестовою мовою. Ментори:

- вдосконалюють навички жестової комунікації;
- вчаться передавати інформацію доступною мовою;
- розуміють роль перекладача у забезпеченні доступності послуг.

Права та можливості осіб з порушеннями слуху

Значна увага приділяється правовій обізнаності, зокрема:

- правам осіб з інвалідністю;
- можливостям отримання соціальних послуг, освіти, працевлаштування;
- механізмам захисту прав та інтересів.

Ментори навчаються інформувати підопічних про їх права та сприяти їх реалізації.

Таким чином, опанування знань про соціальні послуги та формування практичних навичок їх застосування дозволяє менторам ефективно підтримувати осіб з порушеннями слуху, сприяти їх соціальній інтеграції та підвищенню якості життя

Блок 4. Стресостійкість та збереження психічного здоров'я

Четвертий блок освітньої програми спрямований на формування у менторів здатності ефективно діяти в умовах підвищеного стресу,

зберігати власне психічне здоров’я та надавати підтримку іншим. В умовах воєнного стану, соціальної нестабільності та підвищеного емоційного навантаження розвиток стресостійкості є необхідною складовою підготовки менторів.

Профілактика емоційного вигорання

У межах даного підблоку учасники ознайомлюються з поняттям емоційного вигорання, його причинами та проявами. Особлива увага приділяється:

- розпізнаванню симптомів (емоційне виснаження, апатія, зниження мотивації);
- визначенню факторів ризику (перевантаження, відповідальність, постійний стрес);
- методам профілактики (баланс роботи і відпочинку, підтримка соціальних контактів, самодопомога).

Ментори навчаються своєчасно виявляти ознаки вигорання як у себе, так і у підопічних, та застосовувати прості техніки відновлення.

Збереження психічного здоров’я

Окремий акцент робиться на формуванні навичок підтримки психічного здоров’я, що включає:

- дотримання режиму дня та здорового способу життя;
- використання технік релаксації (дихальні вправи, фізична активність);
- управління емоціями у стресових ситуаціях;
- звернення по допомогу до фахівців у разі потреби.

Учасники усвідомлюють важливість психічного здоров’я як основи ефективної діяльності та якісної взаємодії з іншими.

Розвиток самоусвідомлення

Важливим компонентом є розвиток самоусвідомлення, що передбачає:

- розуміння власних емоцій, потреб і реакцій;

- усвідомлення сильних і слабких сторін;
- здатність адекватно оцінювати власні дії та поведінку.

Це дозволяє менторам краще контролювати свої емоції та ефективніше взаємодіяти з підопічними.

Саморефлексія та самоаналіз

У межах блоку учасники опановують навички саморефлексії та самоаналізу, які включають:

- аналіз власного досвіду та поведінки;
- оцінку ефективності своїх дій;
- визначення напрямів особистісного розвитку;
- здатність вчитися на власному досвіді.

Розвиток цих навичок сприяє професійному зростанню та підвищенню якості менторської діяльності.

Практичні інструменти стресостійкості

Особлива увага приділяється практичним методам, які ментори можуть використовувати у повсякденній діяльності:

- техніки швидкого зниження стресу;
- вправи для стабілізації емоційного стану;
- методи підтримки підопічних у кризових ситуаціях;
- формування позитивного мислення.

Таким чином, розвиток стресостійкості та навичок збереження психічного здоров’я є важливою умовою ефективної діяльності менторів, оскільки дозволяє їм не лише підтримувати власний ресурс, але й надавати якісну допомогу іншим

Блок 5. Лідерство та управління

П’ятий блок освітньої програми спрямований на розвиток лідерських якостей та управлінських навичок у менторів, що є необхідними для ефективної організації роботи з підопічними та активної участі у житті громади. У сучасних умовах ментор виступає не лише як помічник, а й як

лідер, організатор і ініціатор змін, що зумовлює потребу у формуванні відповідних компетентностей.

Основи лідерства

У межах даного підблоку учасники ознайомлюються з поняттям лідерства, його видами та стилями. Розглядаються:

- сутність лідерства як процесу впливу на інших;
- основні якості ефективного лідера (відповідальність, ініціативність, комунікабельність);
- стилі лідерства та їх застосування у різних ситуаціях;
- роль лідера у розвитку громади.

Ментори навчаються усвідомлювати власний лідерський потенціал та розвивати його у практичній діяльності.

Управління командою

Особливу увагу приділено формуванню навичок роботи з групою. Учасники опановують:

- принципи організації командної роботи;
- розподіл ролей та обов’язків;
- координацію діяльності групи;
- підтримку ефективної взаємодії між учасниками.

Ментори вчаться працювати з невеликими групами підопічних, забезпечуючи їх залученість та активність.

Мотивація

Важливою складовою є розвиток навичок мотивації інших. У межах блоку розглядаються:

- види мотивації (внутрішня та зовнішня);
- способи стимулювання активності підопічних;
- підтримка інтересу до участі у соціальних заходах;
- формування позитивного ставлення до змін.

Ментори навчаються надихати інших та підтримувати їх прагнення до саморозвитку.

Вирішення конфліктів

Учасники ознайомлюються з основами конфліктології та методами вирішення конфліктів, зокрема:

- причини виникнення конфліктів;
- стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях;
- техніки мирного врегулювання суперечок;
- роль посередництва (медіації).

Це дозволяє менторам ефективно реагувати на складні ситуації та підтримувати конструктивну атмосферу у групі.

Планування діяльності

Значна увага приділяється розвитку навичок планування, які включають:

- постановку цілей та визначення завдань;
- планування діяльності менторської групи;
- розподіл часу та ресурсів;
- оцінку результатів діяльності.

Ментори вчаться організовувати свою роботу системно та досягати поставлених цілей.

аким чином, розвиток лідерських та управлінських навичок є важливою складовою підготовки менторів, оскільки забезпечує їх здатність ефективно організовувати роботу з підопічними, мотивувати їх до активної участі у житті громади та сприяти соціальним змінам.

Блок 6. Фінансова грамотність

Шостий блок освітньої програми спрямований на формування у менторів базових знань і практичних навичок у сфері фінансової грамотності, що є необхідною умовою їхньої самостійності, відповідального прийняття рішень та ефективної організації як особистої, так і громадської діяльності. У сучасних умовах фінансова обізнаність сприяє підвищенню якості життя та соціальній стабільності.

Основи фінансового планування

У межах даного підблоку учасники ознайомлюються з принципами фінансового планування, що включає:

- визначення фінансових цілей (короткострокових і довгострокових);
- планування доходів і витрат;
- формування фінансової дисципліни;
- створення резервного фонду.

Ментори навчаються раціонально розподіляти ресурси та планувати фінансову діяльність.

Бюджетування

Особлива увага приділяється формуванню навичок складання бюджету. Учасники опановують:

- принципи ведення особистого бюджету;
- облік доходів і витрат;
- аналіз фінансових потоків;
- оптимізацію витрат.

Це дозволяє менторам ефективно управляти власними фінансами та допомагати у цьому підопічним.

Основи інвестицій

У межах блоку розглядаються базові поняття інвестування, зокрема:

- сутність інвестицій та їх види;
- поняття ризику та дохідності;
- основи фінансової безпеки;
- принципи обережного ставлення до фінансових рішень.

Ментори отримують загальне уявлення про можливості збереження та примноження коштів.

Управління особистими фінансами

Важливим компонентом є формування навичок управління особистими фінансами, що включає:

- планування доходів і витрат;
- контроль за борговими зобов’язаннями;
- уникнення фінансових ризиків;
- прийняття обґрунтованих фінансових рішень.

Учасники вчаться відповідально ставитися до власних фінансових ресурсів.

Управління фінансами організації

Окремо розглядаються основи фінансової діяльності у межах громадських ініціатив, зокрема:

- планування бюджету проєкту;
- розподіл фінансових ресурсів;
- звітність та прозорість використання коштів;
- залучення фінансування (гранти, донорська допомога).

Це дозволяє менторам брати участь у реалізації соціальних проєктів та ефективно управляти ресурсами.

Таким чином, формування фінансової грамотності є важливою складовою підготовки менторів, оскільки сприяє підвищенню їх фінансової незалежності, відповідальності та здатності ефективно управляти як особистими, так і організаційними ресурсами.

Блок 7. Розробка та реалізація соціальних проєктів

Сьомий блок освітньої програми спрямований на формування у менторів практичних навичок проєктної діяльності, що дозволяє їм самостійно ініціювати, розробляти та реалізовувати соціальні проєкти у громаді. Даний блок є підсумковим і інтегрує знання та вміння, набуті в попередніх модулях, забезпечуючи їх практичне застосування.

Пошук ідей для соціальних проєктів

На першому етапі учасники навчаються визначати актуальні проблеми громади та генерувати ідеї для їх вирішення. Це включає:

- аналіз потреб цільової групи;
- виявлення соціальних проблем;

- використання методів генерації ідей (мозковий штурм, обговорення);
- визначення пріоритетів для реалізації проєктів.

Ментори вчаться бачити можливості для змін у своєму середовищі.

Оцінка потреб бенефіціарів

Важливим етапом є визначення реальних потреб осіб, на яких спрямований проєкт. Учасники опановують:

- методи збору інформації (опитування, інтерв'ю, спостереження);
- аналіз отриманих даних;
- визначення ключових проблем та ресурсів;
- формування цільової групи проєкту.

Це дозволяє забезпечити актуальність і ефективність майбутніх ініціатив.

Розробка соціального проєкту

У межах підблоку ментори навчаються створювати структуру проєкту, яка включає:

- формулювання мети та завдань;
- визначення очікуваних результатів;
- планування заходів;
- визначення ресурсів та термінів реалізації.

Особлива увага приділяється логіці побудови проєкту та його реалістичності.

Написання грантових заявок

Учасники ознайомлюються з основами залучення фінансування, зокрема:

- структурою грантової заявки;
- описом проблеми та обґрунтуванням проєкту;
- формулюванням бюджету;
- підготовкою супровідних документів.

Ментори отримують базові навички написання заявок для участі у грантових програмах.

Реалізація соціального проєкту

Окремий акцент робиться на практичному впровадженні проєктів. Учасники вивчають:

- організацію роботи команди;
- координацію діяльності учасників;
- взаємодію з партнерами;
- управління ресурсами.

Ментори вчаться реалізовувати ідеї у реальних умовах громади.

Моніторинг та оцінка проєктів

Завершальним етапом є оцінка ефективності проєкту. У межах підблоку розглядаються:

- методи моніторингу виконання завдань;
- оцінка досягнення результатів;
- аналіз ефективності використання ресурсів;
- підготовка звітності.

Це дозволяє менторам вдосконалювати свою діяльність та підвищувати якість майбутніх проєктів.

Таким чином, опанування навичок розробки та реалізації соціальних проєктів дозволяє менторам виступати активними агентами змін у громаді, сприяє вирішенню актуальних соціальних проблем та підвищує рівень соціальної активності осіб з порушенням слуху.

2.3. Практичні заходи проєкту як інструмент соціальної підтримки та інтеграції осіб з порушеннями слуху

У процесі реалізації проєкту важливе місце посіли практичні заходи, спрямовані на покращення психоемоційного стану, розширення соціальних зв’язків та підвищення рівня інтеграції осіб з порушеннями слуху у життя

громади. Комплексний характер таких заходів забезпечив їх ефективність та відповідність актуальним потребам цільової групи.

Одним із ключових напрямів стала організація індивідуальних психологічних консультацій для осіб з порушеннями слуху, включаючи мешканців громади, внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни. Метою цих консультацій було покращення психоемоційного стану учасників, подолання наслідків стресу, тривожності та соціальної ізоляції. Важливою особливістю є забезпечення супроводу сурдоперекладачем, що гарантувало повноцінну комунікацію між клієнтом і фахівцем та підвищувало ефективність психологічної допомоги. Такий підхід відповідає принципам доступності та інклюзії у наданні соціальних послуг.

З метою привернення уваги до потреб людей з порушеннями слуху та розвитку міжсекторальної взаємодії було проведено вебінар «Почути кожного». Даний захід став платформою для обміну досвідом між представниками громадських організацій, органів місцевого самоврядування та освітніх установ. Учасники мали можливість обговорити актуальні проблеми, визначити шляхи їх вирішення та поділитися кращими практиками роботи. Результатом вебінару стало посилення співпраці між різними секторами Уманської територіальної громади, формування спільного бачення розвитку інклюзивного середовища, а також розробка дорожньої карти подальших дій щодо покращення якості життя осіб з порушеннями слуху.

Важливим інноваційним елементом проєкту стало використання методу інклюзивного туризму, який передбачає створення умов для рівної участі людей з інвалідністю у туристичних та пізнавальних заходах. У межах цього напряму було організовано екскурсію та виїзний круглий стіл у місті Вінниця. Метою заходу було підвищення кваліфікації менторів, ознайомлення з кращими практиками соціальної роботи та активізації соціальної діяльності учасників.

Проведення круглого столу сприяло обміну досвідом між осередками Українське товариство глухих Черкаської та Вінницької областей, що дозволило розширити професійні контакти, запозичити ефективні підходи до роботи та визначити нові напрями співпраці. Крім того, участь у таких заходах сприяє формуванню активної життєвої позиції, розвитку комунікативних навичок та підвищенню рівня соціальної інтеграції осіб з порушеннями слуху.

Взаємозв’язок заходів проєкту та їх результатів

	Захід проєкту	**Мета заходу**	**Отримані результати**
	Індивідуальні психологічні консультації	Покращення психоемоційного стану осіб з порушенням слуху	Зниження рівня стресу, підвищення емоційної стабільності, покращення адаптації
	Супровід сурдоперекладачем	Забезпечення доступної комунікації	Підвищення ефективності консультацій, повноцінне розуміння інформації
	Вебінар «Почути кожного»	Розвиток міжсекторальної співпраці	Посилення взаємодії між організаціями, обмін досвідом
	Обмін досвідом між учасниками	Поширення кращих практик	Підвищення професійного рівня фахівців
	Розробка дорожньої карти	Планування подальших дій	Формування стратегії розвитку

	Захід проєкту	**Мета заходу**	**Отримані результати**
			інклюзивного середовища
	Інклюзивний туризм (екскурсія)	Соціалізація та інтеграція учасників	Розширення соціальних зв'язків, підвищення активності
	Виїзний круглий стіл	Підвищення кваліфікації менторів	Обмін досвідом між осередками УТОГ
	Співпраця між регіонами	Розвиток партнерства	Налагодження міжрегіональної взаємодії
	Навчання менторів	Підвищення компетентностей	Формування практичних навичок роботи
0	Загальна реалізація проєкту	Соціальна інтеграція осіб з порушенням слуху	Підвищення якості життя та активності учасників

Таким чином, реалізовані у межах проєкту заходи мають комплексний характер і спрямовані на вирішення як індивідуальних, так і суспільних проблем. Вони сприяють покращенню психоемоційного стану учасників, розвитку міжсекторальної взаємодії, поширенню кращих практик соціальної роботи та формуванню інклюзивного середовища у громаді.

2.4. Експериментальне дослідження ефективності освітньої програми підготовки менторів

З метою перевірки ефективності впровадженої освітньої програми було організовано та проведено експериментальне дослідження, яке

передбачало поєднання теоретичної підготовки, практичної діяльності та подальшого оцінювання результатів. Особливістю дослідження стало залучення як безпосередніх бенефіціарів – осіб з порушеннями слуху, так і здобувачів вищої освіти, що дозволило оцінити вплив програми з різних позицій.

До реалізації проєктних заходів у якості волонтерів було залучено 6 студентів Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, які брали активну участь в організації тренінгів, комунікації з учасниками, підготовці матеріалів та супроводі заходів. Така форма роботи сприяла формуванню у студентів практичних компетентностей, зокрема навичок взаємодії з людьми з інвалідністю, розуміння їхніх потреб, а також застосування принципів соціальної інклюзії у реальних умовах.

З метою оцінки результативності програми після завершення її реалізації було проведено анкетування серед двох груп респондентів: членів Українське товариство глухих (25 осіб) та студентів-волонтерів (6 осіб). Опитування здійснювалося у формі структурованої анкети, яка включала як закриті, так і відкриті запитання, що дозволило отримати як кількісні, так і якісні результати.

Аналіз відповідей учасників УТОГ засвідчив високий рівень ефективності проєкту. Зокрема, 100 % опитаних зазначили, що проєкт є необхідним та актуальним як для їх особистого розвитку, так і для громади загалом. Такий результат свідчить про відповідність змісту програми реальним потребам цільової аудиторії.

Серед усіх форм діяльності найбільш значущими респонденти визначили підготовку та захист власних соціальних проєктів. Учасники відзначили, що ця діяльність сприяла:

- розвитку впевненості у власних силах;
- реалізації особистісного потенціалу;
- формуванню лідерських якостей;
- розширенню можливостей для комунікації;

- набуттю практичного досвіду участі у соціальних ініціативах.

Окремо слід відзначити вплив проєкту на психоемоційний стан учасників. Усі респонденти (100 %) підтвердили, що участь у програмі сприяла покращенню ментального здоров'я. Це досягалося завдяки комплексному підходу, який включав як групові заняття зі стресостійкості, так і індивідуальні психологічні консультації. Таким чином, програма виконувала не лише освітню, а й терапевтичну функцію.

Важливим результатом є також підвищення рівня соціальної активності учасників. Усі опитані зазначили, що після участі у проєкті вони стали більш мотивованими до пошуку ідей для соціальних проєктів та їх реалізації у громаді. Це свідчить про формування активної громадянської позиції та готовності до участі у суспільному житті.

Результати анкетування здобувачів вищої освіти також підтверджують ефективність освітньої програми. Усі студенти (100 %) відзначили, що участь у проєкті має важливе значення для їх професійного становлення. Зокрема, вони підкреслили, що змогли:

- отримати практичний досвід соціальної роботи;
- краще зрозуміти потреби людей з порушеннями слуху;
- сформувати навички комунікації в інклюзивному середовищі;
- відчути власну соціальну значущість як волонтерів.

Найбільш значущим елементом для студентів стали захисти соціальних проєктів людьми з порушеннями слуху, оскільки це дозволило їм безпосередньо долучитися до підготовки презентацій та взаємодії з учасниками. Така діяльність сприяла розвитку емпатії, відповідальності та професійної мотивації.

Усі студенти (100 %) також зазначили, що участь у програмі сприяла розвитку навичок стресостійкості та самодопомоги, що є важливими у контексті майбутньої професійної діяльності, особливо в умовах воєнного стану.

Водночас у процесі реалізації проєкту були виявлені певні труднощі. Зокрема, студенти відзначили наявність комунікативних бар'єрів у взаємодії з людьми з порушеннями слуху. Це свідчить про необхідність удосконалення освітніх програм підготовки соціальних працівників шляхом включення більш поглибленого вивчення жестової мови та альтернативних засобів комунікації.

Важливим показником ефективності програми є також сформованість готовності до подальшої діяльності у сфері соціального проєктування. На запитання щодо готовності до розробки та подання грантових заявок усі студенти (100 %) надали позитивну відповідь, що свідчить про високий рівень мотивації та сформованість відповідних компетентностей.

Результати опитування учасників проекту

Питання / показник	**Учасники УТОГ (n=25)**	**Студенти (n=6)**
Проєкт є актуальним і необхідним	100 %	100 %
Проєкт сприяє особистісному розвитку	100 %	100 %
Проєкт сприяє професійному розвитку	–	100 %
Найбільш значимий елемент – підготовка і захист проєктів	92 %	100 %
Покращення психоемоційного стану	100 %	100 %
Розвиток лідерських якостей	88 %	83 %
Підвищення мотивації до соціальної активності	100 %	100 %

Питання / показник	Учасники УТОГ (n=25)	Студенти (n=6)
Готовність до участі у проєктній діяльності	100 %	100 %
Готовність розробляти та подавати грантові заявки	–	100 %
Наявність труднощів у комунікації	–	67 %

Як видно з таблиці, результати опитування засвідчують високий рівень ефективності впровадженої освітньої програми. Абсолютна більшість респондентів відзначає позитивний вплив проєкту на особистісний розвиток, психоемоційний стан та соціальну активність. Водночас виявлені труднощі у комунікації серед студентів свідчать про необхідність посилення підготовки у сфері інклюзивної взаємодії, зокрема розвитку навичок жестової мови

Таким чином, результати експериментального дослідження підтверджують, що впроваджена освітня програма є ефективною та має комплексний позитивний вплив як на осіб з порушеннями слуху, так і на здобувачів вищої освіти. Вона сприяє розвитку професійних компетентностей, підвищенню рівня соціальної активності, покращенню психоемоційного стану учасників та формуванню інклюзивного середовища у громаді.

Висновки до розділу 2

У другому розділі дослідження було розглянуто практичні засади впровадження принципів інклюзії у підготовці майбутніх соціальних працівників через реалізацію проєкту підтримки менторів із числа людей з порушенням слуху.

У ході дослідження встановлено, що реалізація проєкту є ефективним інструментом соціальної інтеграції осіб з порушеннями слуху, оскільки сприяє підвищенню їх соціальної активності, розвитку комунікативних навичок та формуванню активної громадянської позиції. Особливу роль відіграє залучення самих представників цільової групи до вирішення власних проблем, що відповідає сучасним підходам інклюзивної соціальної роботи.

Доведено, що впровадження підходу «Менторство в дії» є інноваційною та ефективною формою соціальної роботи, яка ґрунтується на принципі «рівний-рівному». Такий підхід забезпечує більш високий рівень довіри між учасниками, сприяє розвитку лідерського потенціалу, підвищує мотивацію до саморозвитку та участі у житті громади.

Аналіз практичних заходів проєкту засвідчив їх комплексний характер та спрямованість на вирішення як індивідуальних, так і соціальних проблем. Проведення психологічних консультацій, освітніх заходів, вебінарів, а також використання інклюзивного туризму сприяли покращенню психоемоційного стану учасників, розширенню соціальних зв’язків та підвищенню рівня їх інтеграції у суспільство. Важливим результатом стало також посилення міжсекторальної співпраці у громаді.

Результати експериментального дослідження підтвердили високу ефективність впровадженої освітньої програми підготовки менторів. Зокрема, встановлено її позитивний вплив на розвиток особистісних якостей учасників, підвищення рівня їх соціальної активності, мотивації до проєктної діяльності та покращення психоемоційного стану. Водночас участь здобувачів вищої освіти у проєкті сприяла формуванню у них практичних професійних компетентностей, необхідних для роботи в інклюзивному середовищі.

Разом з тим виявлено певні труднощі, зокрема комунікативні бар’єри у взаємодії з людьми з порушеннями слуху, що свідчить про необхідність

удосконалення підготовки майбутніх соціальних працівників, зокрема у напрямі розвитку спеціалізованих комунікативних навичок.

Отже, результати дослідження дозволяють стверджувати, що впровадження інклюзивних менторських практик та проєктної діяльності є ефективним засобом підготовки майбутніх соціальних працівників і важливим інструментом соціальної інтеграції осіб з порушеннями слуху.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було здійснено комплексний теоретико-практичний аналіз проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з порушеннями слуху в умовах розвитку інклюзивного суспільства, а також експериментально перевірено ефективність впровадження освітньої програми підготовки менторів як інноваційного інструменту соціальної роботи.

У ході дослідження встановлено, що люди з порушеннями слуху становлять особливу соціальну групу, яка має специфічні потреби, пов'язані з обмеженим доступом до інформації, труднощами комунікації, звуженими соціальними контактами та ризиком соціальної ізоляції. Особливої гостроти ці проблеми набувають в умовах воєнного стану, коли обмежений доступ до звукових сигналів небезпеки, інформаційних повідомлень та соціальних сервісів може становити загрозу для життя і здоров'я. Це зумовлює необхідність удосконалення системи соціальної підтримки та впровадження ефективних інклюзивних механізмів взаємодії.

З'ясовано, що ефективна соціальна робота з людьми з порушеннями слуху потребує врахування їхніх комунікативних особливостей, що передбачає використання альтернативних засобів спілкування, зокрема жестової мови, письмових і візуальних форм подання інформації. Встановлено, що якість взаємодії значною мірою залежить від рівня сформованості у соціальних працівників спеціалізованих компетентностей, серед яких ключове місце займають комунікативні, інклюзивні, психологічні, міждисциплінарні та проєктні.

Аналіз діяльності Українське товариство глухих засвідчив, що ефективність соціальної підтримки осіб з порушеннями слуху забезпечується завдяки комплексному підходу, який поєднує соціальні, психологічні, інформаційні, культурні та реабілітаційні заходи. Практичний досвід діяльності Уманської територіальної організації

підтвердив важливість партнерської взаємодії, міжсекторальної співпраці та активного залучення самих представників цільової групи до вирішення власних проблем.

Доведено, що впровадження менторських практик, зокрема підходу «Менторство в дії», є інноваційною та ефективною формою соціальної роботи, яка базується на принципі «рівний-рівному». Такий підхід сприяє підвищенню рівня довіри, активізації внутрішніх ресурсів учасників, розвитку лідерського потенціалу та формуванню навичок самодопомоги і взаємопідтримки. Участь осіб з порушеннями слуху у ролі менторів забезпечує їх соціальну самореалізацію та сприяє подоланню ізольованості.

Результати експериментального дослідження підтвердили ефективність розробленої освітньої програми підготовки менторів. Встановлено, що її впровадження має комплексний позитивний вплив на учасників, зокрема сприяє:

- розвитку особистісних якостей (впевненості, самостійності, відповідальності);
- покращенню психоемоційного стану;
- підвищенню рівня соціальної активності та комунікативних навичок;
- формуванню мотивації до участі у соціальних ініціативах та проєктній діяльності.

Водночас доведено, що залучення здобувачів вищої освіти до волонтерської та проєктної діяльності у межах реалізації програми є ефективним засобом їх професійної підготовки. Така діяльність сприяє формуванню практичних компетентностей, розвитку емпатії, відповідальності, а також готовності до роботи в умовах інклюзивного середовища.

Разом з тим у процесі дослідження було виявлено низку проблемних аспектів, зокрема наявність комунікативних бар’єрів у взаємодії між

студентами та людьми з порушеннями слуху. Це свідчить про необхідність удосконалення освітніх програм підготовки соціальних працівників, зокрема шляхом розширення змісту навчання у напрямі вивчення жестової мови, розвитку інклюзивної компетентності та практико-орієнтованого навчання.

Отже, результати дослідження підтверджують доцільність і ефективність впровадження інклюзивних менторських практик, освітніх програм та проєктної діяльності як важливих інструментів підготовки майбутніх соціальних працівників. Запропоновані підходи сприяють підвищенню якості соціальних послуг, розвитку інклюзивного середовища та забезпеченню соціальної інтеграції осіб з порушеннями слуху.

Таким чином, мета дослідження досягнута, поставлені завдання виконані, а отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення для подальшого розвитку соціальної роботи в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Час діяти, Нестримні»: гранти на адаптивні простори для ветеранів і людей з інвалідністю. *Ресурсний центр ГУРТ*. URL: https://gurt.org.ua/news/grants/106749/ (дата звернення: 07.06.2025).

2. Tukea vammaisten ihmisten toiminnalle kehitysmaissa. *Abilis-säätiö*. URL: https://www.abilis.fi/?fbclid=IwY2xjawKw0dVleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFseVF1TFJjZ2Z1TDJqc2FEAR6_CxrVGNgD-eLphrxMy2MojJxK5anRhniJij0cqbeyqS6utkPTGVC8CIzi_w_aem_jVxZmQeJYo7yvUtq0p_waA (дата звернення: 06.06.2025).

3. Гаркуша І. В., Дубінський С. В. Щодо проблеми соціального розвитку дітей з порушеннями слуху. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і Психологія». Педагогічні науки.* 2021. Т. 2 № 22. С. 68-77 URL: https://doi.org/10.32342/2522-4115-2021-2-22-8 (дата звернення: 05.06.2025).

4. Грантова програма «Жити на рівних». *Впливаємо разом*. URL: https://inclusion.tilda.ws/ (дата звернення: 09.06.2025).

5. Жук В., Литвинова В., Литовченко С. Педагогічна підтримка дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху та їхніх батьків в умовах воєнного стану : навчально-метод. посіб. Київ : Ін-т спец. педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка НАПН України, 2023. 123 с.

6. Кравченко О.О. Підготовка майбутніх фахівців до на надання реабілітаційних послуг в громаді. *Соціальна робота та соціальна освіта.* № 1(10), 2023, С. 94-108. DOI: https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(10).2023.282274. URL: http://srso.udpu.edu.ua/article/view/282274 (дата звернення: 07.06.2025).

7. Кравченко О.О., Міщенко М.С. Інноваційний проєкт комплексної реабілітації людей з інвалідністю. *Перспективи та інновації*

науки. 2022. №2 (7). С. 880-892. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-880
891. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1154 (дата звернення: 07.06.2025).

8. Кравченко О.О., Міщенко М. С. До проблеми фізичного супроводу осіб з інвалідністю. *Наука і освіта*. 2021. №1. С. 56-61. DOI: https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-1-8
URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/articles/2021-1-doc/2021-1-st8 (дата звернення: 07.06.2025).

9. Литовченко С. Діти з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку: навчання і супровід : монографія. Київ : Ін-т спец. педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка НАПН України Симоненко О.І., 2020. 276 с.

10. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні. *Міністерство інфраструктури України*. URL: https://mtu.gov.ua/content/nacionalna-strategiya-zi-stvorennya-bezbarernogo-prostoru-v-ukraini.html (дата звернення: 09.06.2025).

11. Український культурний фонд Грантові програми. *Український культурний фонд*. URL: https://ucf.in.ua/ (дата звернення: 07.06.2025).

12. Факультет соціальної та психологічної освіти. *Факультет соціальної та психологічної освіти*. URL: https://fspo.udpu.edu.ua/ (дата звернення: 06.06.2025).

13. Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries / red. nauk. prof. dr hab. O. Bezliudnyi. Poznan : UniKS Press, 2020. 225 p.
14. Social and educational services for children with disabilities: history, theory and practice. Joint monograph. Częstochowa : Drukarnia HARIT, 2021. 346 s.
15. Войтовська А. І. Гендерна соціалізація студентської молоді в умовах закладу вищої освіти: інклюзивний підхід : монографія. Умань : Компринт, 2022. 214 с.
16. Гендерна соціалізація дітей та молоді з особливими освітніми

потребами: навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: О. О. Кравченко, А. І. Войтовська. Умань : Компринт, 2022. 153 с.
17. Гендерний паспорт міста Умань : навч.-метод. довідник / Кучер Г. М. Умань : Візаві, 2021. 176 с.
18. Громадські організації та спілки осіб з інвалідністю як суб'єкти надання соціальних та реабілітаційних послуг засобами інклюзивного туризму в громаді : монографія / Кравченко О. О. та ін. Умань : Візаві, 2020. 202 с.
19. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку: досвід м. Умані : навч.-метод. довідник / О. О. Кравченко, Г. М. Кучер, І. Г. Резніченко. Умань : Візаві, 2021. 242 с.
20. Дослідження доступності міських просторів : альбом / Big City Lab, М-во розвитку громад та територій України, ГО «Безбар'єрність» ; керівник проекту В. Тітова. URL: https://mtu.gov.ua/files/doslidzhennya-dostupnosti-miskyh-prostoriv.pdf (дата звернення: 14.03.2026).
21. Доступність об'єктів соціокультурної інфраструктури для дітей та молоді з особливими освітніми потребами : навч.-метод. довід. / О. О. Кравченко та ін. Умань : Візаві, 2020. 153 с.
22. Доступність та універсальний дизайн : навч.-метод. посіб / Азін В. О., Байда Л. Ю., Грибальський Я. В., Красюкова-Еннс О. В. ; за заг. ред. Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О. В. Київ, 2013. 128 с.
23. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звєрєвої. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
24. Енциклопедія інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму : енциклопедія / Лепський В. В. та ін. Умань : Візаві, 2019. 562 с.
25. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
26. Етикет інвалідності: поради та побажання / Офіс щодо прав людей з інвалідністю. URL: https://publicalternative.com.ua/wp-content/files/Etyket%20Invalidnosti.pdf (дата звернення: 14.03.2026).
27. Жеребко І. А. Організаційно-змістові засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму : монографія. Умань : Візаві, 2022. 245 с.
28. Зміни, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами : постанова Кабміну України від 21 лип. 2021 р. № 765. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text (дата

звернення: 15.06.2025).
29. Ігри для дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного туризму : навч.-метод. довідник / О. О. Кравченко та ін. Київ : Ямчинський О. В., 2021. 157 с.
30. Інклюзивне навчання: основні принципи та дієві технології : монографія / Баланська О. І. та ін. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 200 с.
31. Інклюзивне суспільство в Україні : довідник практичних рекомендацій / ЄС «Прямуємо разом», Міжнар. фонд "Відродження", Центр реадаптації та реаблітації «ЯРМІЗ». Київ : ЯРМІЗ, 2022. Кн. 1. 60 с.
32. Інклюзивне суспільство в Україні : довідник практичних рекомендацій / ЄС «Прямуємо разом», Міжнар. фонд "Відродження", Центр реадаптації та реаблітації «ЯРМІЗ». Київ : ЯРМІЗ, 2022. Кн. 2. 66 с.
33. Інклюзивний оздоровчий літній табір : навч.-метод. довідник / Кравченко О. О. та ін. Київ : Компринт, 2021. 311 с.
34. Інклюзивний туризм : підручник / О. О. Кравченко, А. І. Войтовська. Умань : Компринт, 2022. 280 с.
35. Інклюзія в дії: стратегії впровадження в Україні та світі : кол. монографія / О. Главацька та ін. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2022. 326 с.
36. Історико-культурні, природно-заповідні та лікувально-оздоровчі об’єкти Черкащини крізь призму інклюзивного туризму : довідник / Кравченко О. О. та ін. Умань : Візаві. 227 с.
37. Каністерапія як інноваційний напрям соціально-психологічної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами : монографія / Кравченко О. О. та ін. Умань : Сочінський М. М., 2020. 224 с.
38. Класифікатор соціальних послуг : наказ М-ва соц. політики України від 23 черв. 2020 р. № 429. URL: https://ips.ligazakon.net/document/RE34926?an=1 (дата звернення: 15.06.2025).
39. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
40. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : АТОПОЛ, 2016. 152 с.
41. Кольченко К. О. Концептуальні підходи до впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами.*

2013. № 10(12). С. 12–22.

42. Контрольний список сфер розвитку для діагностики та раннього втручання й корекції поведінки : навч.-метод. посібн. / Т. Сіансіоло, Л. Прохоренко. Київ : Наша друкарня, 2021. 106 с.
43. Концепція соціальної педіатрії (комплексної медико-соціальної реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності) : проект. *Реабілітація і паліативна медицина.* 2015. № 1. С. 118–129.
44. Концепція створення та розвитку системи раннього втручання : розпорядж. Кабміну України від 26 трав. 2021 р. № 517-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text (дата звернення: 15.06.2025).
45. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку : навч.-метод. посіб. / Чеботарьова О. В. та ін. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 938 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/725704/ (дата звернення: 21.02.2026).
46. Кравченко О. О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія. Умань : Візаві, 2022. 272 с.
47. Кравченко О. Соціальна та економічна інклюзія : навч. посіб. Київ : Компринт. 402 с.
48. Кравченко О., Коляда Н., Салата Н. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами в Україні. Соціальна робота та соціальна освіта. 2020. № 2. С. 13–26. URL: http://srso.udpu.edu.ua/article/view/220765 (дата звернення: 23.03.2026).
49. Кравченко О. О., Коляда Н. М., Поліщук О. Р. Від різноманітності – до рівності : довідник професій крізь призму профорієнтації та професійної реабілітації людей з інвалідністю. Умань : Візаві, 2020. 281 с.
50. Культурно-рекреаційно-соціальна Черкащина : довідник / О.О. Кравченко та ін. Київ : Ямчинський О. В., 2021. 305 с.
51. Малишевська І. А. Методика використання природотерапії як технології корекції здоров’я учнів початкової школи : монографія. Умань : Візаві, 2013. 162 с.
52. Методичні рекомендації для закладів загальної середньої освіти щодо визначення освітніх труднощів і рівня підтримки в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти / МОН України, НАПН України та ін. ; уклад.: Прохоренко Л. І. та ін. 2021. 24 с. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/Metodychni-

rekomendatsiyi-dlya-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osvity-shhodo-vyznachennya-osvitnih-trudnoshhiv-i-rivnya-pidtrymky-v-osvitnomu-protsesi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osvity.pdf (дата звернення: 21.02.2026).

53. Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі / МОН України, НАПН України та ін. ; уклад.: Прохоренко Л. І. та ін. 2021. 200 с. URL: http://surl.li/cmjnt (дата звернення: 21.02.2026).
54. Навчання дітей з порушеннями когнітивного розвитку в умовах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. / Л. І. Прохоренко та ін. Київ : Наша друкарня, 2020. 352 с.
55. Оксенюк О. Налагодження соціального партнерства між закладом середньої освіти і громадою. *Науковий вісник Ужгородського університету.* 2022. Вип. 1(50). С. 207–210. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.207-210 (дата звернення: 15.06.2025).
56. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. М. А. Порошенко. Київ, 2018. 252 с.
57. Організація роботи сучасних реабілітаційних центрів у територіальній громаді в період децентралізації : навч.-метод. довідник / Г. М. Кучер, О. О. Кравченко. Умань : Візаві, 2022. 188 с.
58. Освітній та реабілітаційний супровід студентів з особливими освітніми потребами в умовах закладу вищої освіти : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: О. О. Кравченко та ін. Київ : Компринт, 2022. 246 с.
59. Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями : навч.-метод. посіб. / О. Чеботарьова та ін. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. 450 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718292/ (дата звернення: 21.02.2026).
60. План заходів із впровадження в Україні Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я та Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків : розпорядж. Кабміну України від 27 груд. 2017 р. № 1008-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1008-2017-р. (дата звернення: 15.06.2025).

61. Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти : затв. Кабміном України від 22 серп. 2018 р. № 617. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.06.2025).
62. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : Агенство Україна, 2019. 300 с. URL: http://poroshenko.com/data/group/21/site2-bff4eba3e5.pdf?fbclid=IwAR3A0jR3EQI9iclLCGKGDw9oVjZdbC_K5Gpiqa2DK2tVQkAv1D3aLYbPg58 (дата звернення: 23.03.2023).
63. Психологічний супровід інклюзивної освіти : метод. рек / автор. кол. за заг. ред. А. Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.
64. Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями : навч.-метод. посіб. / О. В. Чеботарьова та ін. Київ : Ранок, 2020. 123 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722281/ (дата звернення: 21.02.2026).
65. Рослинотерапія в умовах закладу освіти : навч.-метод. довідник / Коляда Н. М. та ін. Умань : Візаві, 2020. 438 с.
66. Сафін О. Д., Кравченко О. О., Міщенко М. С. Збереження психічного здоров'я у фахівців інклюзивно-ресурсних центрів : монографія. Умань : Візаві, 2020. 212 с.
67. Соціальна інклюзія дистанційного освітнього процесу : навч.-метод. довід. / О. О. Кравченко та ін. Київ : Компринт, 2021. 173 с.
68. Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність, перспективи розвитку : кол. моногр. : у 2 ч. / за ред. С. П. Миронової, Л. Б. Платаш. Чернівці : Технодрук, 2021. Ч. 1: Інституційні та особистісні аспекти впровадження в Україні. 352 с.
69. Соціальний захист учасників АТО/ООС: з досвіду Уманської міської територіальної громади : навч.-метод. довід. / Г. М. Кучер, О. О. Кравченко Умань : Візаві, 2022. 103 с.
70. Соціально-психологічна реабілітація вразливих категорій громадян від наслідків війни : колективна монографія / О. Д. Сафін та ін. ; за заг. ред. О. О. Кравченко. Київ : Ямчинський О. В., 2022. 406 с.
71. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: інноваційні технології природотерапії : монографія / Кравченко О. О. та ін. ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2020. 144 с.
72. Супроводжувач осіб з інвалідністю : навч.-метод. посіб. / О. О. Кравченко та ін. Умань : Візаві, 2020. 110 с.
73. Сучасний курикулум в освіті дітей з порушеннями слуху : метод.

рек. / С. Литовченко та ін. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 322 с.
74. Таланчук П. М., Чайковський М. Є. Теоретико-методологічні засади та технології інклюзії у ЗВО. Досвід Університету «Україна» : кол. моногр. / за наук. ред. П. М. Таланчука. Київ : Ун-т «Україна», 2018. 481 с.
75. Трояндотерапія в умовах закладу освіти : навч.-метод. довідник / Н. М. Коляда, О. О. Кравченко, П. В. Дячук, Л. П. Перфільєва. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Ямчинський О. В., 2021. 289 с.
76. Українська академія дитячої інвалідності. *Український медичний центр реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи Міністерства охорони здоров'я України* : офіційний сайт. URL: https://childneuro.gov.ua/academia (дата звернення: 15.06.2022).
77. Чайковський М. Є., Добровіцька О. О. Соціально-педагогічна робота з молоддю з інвалідністю в інклюзивному освітньому просторі : навч.-метод. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Ун-т „Україна”, 2018. 271 с.
78. Черненко Т. Міжвідомча співпраця інклюзивно-ресурсних центрів: сучасний стан та перспективи розвитку. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери* : зб. матеріалів ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 15–16 лист. 2018 р.). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 181–184.
79. Чупіна К. О. Соціально-психологічна реабілітація здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму : монографія. Київ : Компринт, 2022. 183 с.
80. Шевцов А. Г. Освітні основи реабілітології : монографія. Київ : МП Леся, 2009. 484 с
81. Шевцов А. Г., Хворова Г. М. Сучасні міждисциплінарні підходи до етапної комплексної реабілітації дітей із церебральним паралічем. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2013. Вип. 23. С. 281–285. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/ (дата звернення: 23.03.2026).
82. Ясеновська М., Зінченко О. Кращі практики інклюзії. 2020. 32 с. URL: https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/16600.pdf (дата звернення: 14.03.2026).